

LIBRIS

We know
books

Sigmund Freud

Cazul Dora

Fragment dintr-o analiză de isterie

Traducere, note și studiu introductiv
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Concepția grafică a colecției: Mădălina Pricop

Imaginea de pe coperta I: Arshile Gorky, *Grădină în Sochi* (1941)

Corectură: Dușa Udrea-Boborel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FREUD, SIGMUND

Cazul Dora. Fragment dintr-o analiză de isterie / Sigmund Freud ; trad. note și studiu introductiv de Lucian Pricop –
Ed. a 4-a – București : Cartex, 2024
ISBN 978-606-9604-87-8

I. Pricop, Lucian (trad. ; pref.)

159.9

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

Cuprins

Dora / Ida Bauer, înainte și după Freud
(studiu introductiv de Lucian Pricop) / 7
Notă asupra ediției / 31

Cazul Dora.
Fragment dintr-o analiză de isterie / 33

Prefață / 35
I Starea maladivă / 44
II Primul vis / 100
III Al doilea vis / 134
Postfață / 154

Dora / Ida Bauer, înainte și după Freud

– câteva elemente de biografie –

În 2018, editura Rowohlt publica romanul de debut al prozatoarei Katharina Adler, intitulat *Ida* și inspirat din viața străbunicii sale, una dintre cele mai cunoscute paciente din istoria medicinei: Ida Adler, născută Bauer (1 noiembrie 1882–21 decembrie 1945). Ida Bauer este eroina acestui roman contemporan, dar, cu pseudonimul Dora, și al lucrării lui Sigmund Freud, *Fragment dintr-o analiză de isterie* (elaborată în 1901 și publicată în 1905). Povestea Dorei a stârnit mult interes și a generat varii reacții; poate și pentru că Freud a construit în acest text de numai 150 de pagini un „roman“ familial complex care depășește (grație scriiturii¹) dramele domestice victoriene.

Ida, personajul creat de Katharina Adler, este rebelă, puternică și independentă, se revoltă contra sistemului patriarhal, care o depreciază și chiar ajunge să o convingă că ar trebui fie să-l considere cea mai bună lume posibilă, fie să-și spună că represiunea și abuzurile sunt doar în imaginația sa. În loc să se supună, Ida își testează rezistența și își caută independența.

Identitatea bifurcată – cea romanescă (Ida) și cea științifică (Dora) – se supune aceleiași logici de progresie fragmentată. Și

¹ Freud a fost, de altfel, asemănat cu Proust, Mann, Joyce sau Borges pentru componenta de literatură a acestui text.

povestea din roman respectă regia freudiană, istoria clinică intitulată de altfel *Fragment... (dintr-o analiză de isterie)*. Pentru Freud, „fragmentul“ se referă la faptul că el nu descrie o analiză completă, întrucât Dora ajunge să oprească brusc tratamentul după numai unsprezece săptămâni. Pentru roman, fragmentele (re)prezintă și asigură o abordare constant nouă pentru a spune povestea vieții fără a o psihologiza progresiv. Ce face cu abilitate Katharina Adler este evitarea suprapunerilor: nu își începe povestea cu copilăria ei, pentru că ar fi oferit justificarea directă a modului în care Ida avea să se comporte ulterior. Romanciera știe că oricum această proiecție se întâmplă în mintea cititorilor și rupe astfel lanțul cauzal în narațiune. Un lucru însă e clar: Ida nu uită niciodată că a fost pacienta lui Freud, deși există o scenă în care are o oarece surpriză, descoperind cât de faimos devenise medicul ei curant din Berggasse¹.

M-am oprit asupra acestui roman recent care nu este singular în literatura ficțională inspirată de Cazul Dora, deși ar fi meritat a fi pomenite – numai pentru ultimele două decenii – și romanele semnate de Lidia Yuknavitch, *Dora: a Headcase*, Hawthorne Books, 2012; Gina Frangello, *My Sister's Continent*, Chiasmus Press, 2005; Jody Shields, *The Fig Eater*, Back Bay Books, 2000, sau proza scurtă a lui Dan Chapman, *Adorable White Bodies* (în volumul *The Postmodern Malady: A Collection of Short Stories*, Createspace Independent Pub, 2012).

La această prelungire a științificului pe terenul ficționalului a contribuit substanțial și literatura, păstrând în zona de interes cartea lui Freud și grație calităților intrinsec literare ale textului. Desigur, Freud își scrie cărțile în răspăr cu ariditatea pe care o

presupune studiul clinic, de aici rezultând deseori expresivități ultragiante. În *Fragment...* jocul contabilizează multiplu, miza științifică, expusă cu abilitate literară, fiind dublată de condiția delicată a pacientei, o adolescentă. De aceea și nu pentru interese anecdotice sau detectiviste merită să căutăm semne de ghidaj în destinul bivalent al pacientei-personaj.

Voi profita în acest itinerar de foarte multe surse credibile, între care, fără îndoială, cele mai bine documentate sunt studiile: Christine Ragoucy, « Dora avant et après Freud », *Psychanalyse*, 2008/2 (nr. 12), pp. 57–76, și Karin Adler, « Ida Bauer, la Dora de Freud », *Psychanalyse*, nr. 10, Toulouse, 2007, pp. 73–78, care pun reperele biografiei Idei Bauer. Dar, cred că drumul firesc trebuie să debuteze cu prima dintre condițiile de existență ale unui interes public, cu intricațiile pacient–terapeut, așadar Dora–Freud, iar acestea sunt, evident, mediate de interpretarea pe care o dă psihanalistul în textul cărții (*Fragment dintr-o analiză de isterie*).

Actanți în această istorie sunt: adolescenta Dora (Ida Bauer), Freud (medic vienez de 44 de ani), tatăl Dorei (Philipp Bauer), mama acesteia (Katharina Gerber Bauer), fratele Dorei (Otto Bauer), domnul K. (Johann/Hans Zellenka) și doamna K. (Giuseppina/Peppina Zellenka), guvernanta, tânărul îndrăgostit de Dora (Ernst Adler) etc.

În evoluția relației dintre Dora și medic, aflăm de la acesta că drama trăită de adolescentă, pe care Freud o determină ca trauma psihică susceptibilă pentru tratament, este declanșată de „scena de lângă lac“¹; este vorba despre incidentul care a avut

¹ Sigmund Freud a locuit, începând din 1891, într-o clădire situată pe Berggasse, la nr. 19, în cartierul Alsergrund din Viena. Acesta ocupa un apartament mare la etajul I, împreună cu soția sa, Martha Freud, cei șase copii și cumnata sa Minna Bernays.

¹ În istoria psihanalizei, această scenă este considerată un moment de cotitură. Vezi și: Jacques Lacan, « L'intervention sur le transfert », în *Écrits*, Paris, Seuil, 1966; Luce Irigaray, *Spectrum de l'autre femme*, Minuit, Paris, 1974; Victor J. Seidler, *Unreasonable Men: Masculinity and Social Theory*, Routledge, 2013; Élisabeth Roudinesco, *Sigmund Freud. En son temps*

loc cu domnul K., după ce Dora și tatăl ei îi întâlniseră pe doamna și domnul K. într-o stațiune montană; domnul K., în timpul unei plimbări pe malul lacului, i-a declarat tinerei fete că nu simte nimic pentru propria soție¹ și a încercat să o sărute; Dora, de îndată ce și-a dat seama despre ce este vorba, l-a pământuit și a fugit. Acest „conflict“ a fost urmat de jignirea Dorei – negarea acestui incident de către domnul K., completată de un denunț al doamnei K., acuzând-o pe tânără că are lecturi neadecvate². În urma acestei drame, adolescenta trăiește o regresie care hrănește preocuparea pentru / înclinația către tatăl ei, ceea ce o împinge atât către ideea de a-i cere acestuia să se despartă de doamna K. – al cărei iubit era –, cât și către gânduri suicidare. Tatăl Dorei decide ca fiica sa să fie tratată de Freud. De altfel, tatăl este figura centrală în cazul Dora. Freud nu încetează, de-a lungul relatării cazului, să sublinieze și să probeze sensibilitatea deosebită, atașamentul înflăcărat, dragostea, înclinația infantilă a Dorei față de propriul tată. Centralitatea acestei poziții paterne este marcată de Freud prin termenul „nedotat“ (folosit de Dora) care, acoperind semnificația acestui termen și a opusului său, stabilește particularitatea acestei poziții:

„Pe când Dora reaccentua că doamna K. l-ar iubi pe tatăl ei doar pentru că ar fi un bărbat dotat, am observat din anumite particularități ale exprimării ei [...] că în spatele propoziției se ascunde contrariul ei: tatăl ar fi un bărbat nedotat. Aceasta nu

putea avea decât un sens sexual: tatăl ar fi, ca bărbat nedotat, impotent“.¹

Pentru Jacques Lacan, relația dintre Dora și tată face obiectul unei teoretizări distincte, care pleacă de la funcția specifică tatălui idealizat:

„În cuvântul *tată* este implicat ceva întotdeauna dominant în ceea ce privește creația. Și în legătură cu acest lucru, în acest câmp simbolic, trebuie remarcat faptul că tatăl – în măsura în care joacă rolul de pivot, esențial, acest rol principal în discursul istericului – este, sub acest unghi al puterii creației, susținerea poziției sale în raport cu femeia, în timp ce se află în afara stării. Acesta e specificul funcției din care reiese relația cu tatăl a istericului și la asta ne referim denumind-o *tată idealizat* (s.n.)“.²

În mod ciudat, povestea de viață a lui Philipp Bauer (tatăl Idei Bauer / Dorei) rezonează cu ficțiunea originală a tatălui unui isteric, biografia sa constituind un fel de întruchipare a funcției paterne, așa cum este particularizată în discursul istericului. Philipp Bauer este o figură paradoxală, existând o pendulare stranie în descrierile pacientei și în comentariile terapeutului. Pe de o parte, apare ca un om puternic și fermecător. Freud îl descrie astfel: „Persoana dominantă era tatăl atât prin inteligență și trăsături de caracter, cât și prin împrejurările de viață care creează baza istoriei copilăriei și bolii pacientei. În vremea în care am întreprins tratamentul fetei, el era un bărbat trecut de 45 de ani, de o vioiciune și un talent aproape neobișnuite, mare industriaș, cu o situație materială foarte bună“.³

Conform cercetărilor întreprinse de Hannah Decker, acesta reușise să se ridice dintr-o stare modestă la prosperitatea clasei

et dans le nôtre, Le Seuil, 2014 – capitolul 3, «L'invention de la psychanalyse».

¹ Sigmund Freud, *Cazul Dora. Fragment dintr-o analiză de isterie*, Editura Cartex, 2024, p. 57.

² Este vorba mai ales despre cartea lui Paolo Mantegazza, *Fiziologia iubirii*, publicată inițial în 1872 și tradusă cinci ani mai târziu în limba germană.

¹ Sigmund Freud, *op. cit.*, p. 81.

² Jacques Lacan, *Le séminaire, Livre XVII, L'envers de la psychanalyse (1969-1970)*, Seuil, Paris, p. 108.

³ Sigmund Freud, *op. cit.*, p. 48.

de mijloc. Deținea două fabrici (filaturi) în nordul Boemiei, la Warnsdorf și Nachod, aproape de granița poloneză, și face figură de pionierat în această fază a industrializării Europei.

„Philipp a fost un antreprenor în industria textilelor, muncitor și plin de succes, tipic pentru prima generație de industriași capitaliști pe care istoricii i-au lăudat și i-au calomniat. Înzeștrați, ambițioși și întreprinzători, acești oameni au creat o nouă eră în istoria occidentală.”¹

Prietenii fiului său, Otto Bauer, îl descriu ca pe un om plin de vivacitate și farmec. Apoi există cealaltă față, cea a bolilor sale, a căror apariție va avea o mare importanță în istoria familiei și în afecțiunile Dorei, fața omului dependent, lipsit de forță, cu dizabilități, „neputincios”. Philipp Bauer a contractat sifilis înainte de căsătorie. În 1888, la 35 de ani, s-a îmbolnăvit de tuberculoză, ceea ce l-a obligat să lase conducerea fabricilor fratelui său Karl și să plece împreună cu familia să locuiască în Merano, un oraș din Tirol, recunoscut pentru curele pacienților tuberculoși. Dora avea în acel moment 6 ani, așa că și-a petrecut copilăria în acest oraș balnear. Patru ani mai târziu, în 1892, Philipp Bauer a suferit o dezlipire de retină, iar Dora îi devine un fel de asistentă permanentă. Există o poveste tulburătoare despre această boală, reluată de Hannah Decker: se spune despre Philipp Bauer că nu a văzut decât cu un ochi încă de la naștere, iar dezlipirea de retină din 1892 i-a afectat acest singur ochi valid. În acel moment, ochiul, considerat până atunci orb, a început să funcționeze treptat din nou. Sursa (singura, după lecturile mele) a acestor informații provine dintr-o scrisoare a lui Otto Bauer trimisă (pe 20 iunie 1922) prietenului său de idei și politică marxistă Karl Kautsky: „[...] un moment blestemat a fost cel când tata a suferit o dezlipire de retină, el fiind constrâns

să stea într-o cameră întunecată săptămâni întregi și neputând citi luni la rând. Cazul său a fost complicat de faptul că nu avea decât un singur ochi capabil să vadă, iar acest ochi era cel afectat de dezlipirea retinei; celălalt ochi, slab din naștere, nu funcționase până atunci, fiind pe pragul de a fi considerat orb. Apoi s-a întâmplat o minune: când ochiul sănătos a fost afectat de dezlipirea de retină, celălalt ochi, considerat orb, s-a adaptat la serviciul care-i era cerut; după vreo trei luni a putut citi și scrie, așa că tata a putut continua să lucreze încă douăzeci de ani până la sfârșitul vieții! Poate că amintirea acestui proces minunat de adaptare, care a fost una dintre cele mai impresiionante experiențe din copilăria mea, vă va oferi o anumită mângâiere în aceste zile dificile.”¹

Acest eveniment nu este pomenit de Freud, care menționează doar dezlipirea retinei: „Când fata avea aproximativ 10 ani, tatăl a suferit o dezlipire de retină, ceea ce a făcut necesară o cură într-o cameră întunecată. Această boală a avut ca urmare o diminuare a vederii.”²

Această scrisoare mută în mitic povestea de familie, una în care converg cele două figuri ale tatălui: tatăl lovit de blestem, cu un singur ochi, care suferă de o dezlipire a retinei, și tatăl excepțional, al cărui ochi, considerat orb, se reconstruiește. În 1894, Philipp Bauer a suferit de ceea ce Freud a numit „cea mai serioasă îmbolnăvire”³ a sa. În acel moment, Dora avea 12 ani, iar simptomele ei s-au cronicizat și a fost nevoită să consulte mai mulți medici. Sifilisul lui Philipp Bauer atinsese cea de-a treia etapă și provocase o inflamație a meningelor care îi aducea tulburări paralitice și confuzie mintală.

¹ A. Rogow, « Dora's brother », *International Journal of Psychoanalysis*, vol. 6, nr. 2, 1979, p. 245.

² Sigmund Freud, *op. cit.*, p. 49.

³ *Ibidem*, p. 49.

¹ Hannah Decker, *Freud, Dora and Vienna 1900*, The Free Press, New York, 1991, p. 46.

În acel an, Philipp Bauer a venit la consult, în cabinetul din Viena al lui Freud, care, printr-un tratament specific, a reușit să-l vindece. De succesul acestei terapii este legată și vizita Dorei de câțiva ani mai târziu: „După ce bolnavul a mărturisit că avusese o infecție specifică înainte de căsătorie, i-am prescris o cură antisifilitică intensă, în urma căreia au dispărut toate tulburările. Acestei intervenții inspirate îi datorez faptul că, după patru ani, tatăl mi-a prezentat-o pe fiica sa, în mod evident nevrotică, și, după încă doi ani, a adus-o pentru tratament psihoterapeutic”.¹

Domnul K. (Hans Zellenka, unul dintre prietenii din Merano ai lui Philipp Bauer și cunoscut al lui Freud) este cel care intermediază întâlnirea cu psihanalistul. De asemenea, în această perioadă, în jurul acestei boli și vindecării, se pare, a început Philipp Bauer o relație amoroasă cu doamna K. (Giuseppina Zellenka). În relatarea cazului, Freud spune despre Bauer: „Cunoștința cu familia K. se petrecuse înainte de îmbolnăvirea foarte gravă a tatălui; dar ei au devenit intimi pentru prima oară în timpul acestei boli, când tânăra s-a transformat pur și simplu în infirmieră, în timp ce mama a stat departe de patul bolnavului. În prima vacanță de vară după însănătoșire, s-au petrecut fapte care trebuiau să deschidă ochii oricui asupra adevăratei naturi a acestei «prietenii»”.²

Coincidența dintre „intrarea în poveste” a lui Freud și stabilirea acestei relații amoroase poate fi înscrisă în același paragraf al istoriei familiei. Această situație va avea un efect direct asupra vieții Dorei, conducând la prima separare în relația cu tatăl ei: „Înclinația ei a fost orientată întotdeauna către tată; frecvențele lui îmbolnăviri i-au sporit afecțiunea; în unele situații, doar ei i s-a permis să-l îngrijească pe bolnav; mândru de inteligența ei precoce, el îi cerea părerea, având încredere în ea,

încă de când era copil. Prin apariția doamnei K., nu mama ei, ea a fost îndepărtată, și nu doar dintr-unul dintre rolurile sale”.¹

În ciuda acestei deposedări, Dora va avea, timp de câțiva ani, relații foarte bune cu doamna K., chiar până la încurajarea apropierei dintre aceasta și tatăl ei. Abia la izbucnirea crizei, pe măsură ce sentimentele de iubire ale Dorei pentru tatăl ei au reînviat, ea i-a cerut să se despartă de doamna K.

La începutul verii anului 1898, Dora a venit cu tatăl ei să-l vadă pentru prima dată pe Freud. Acesta din urmă, de la prima vizită a tatălui, publicase împreună cu Joseph Breuer *Studien über Hysterie* [*Studii asupra isteriei*] în 1895. Freud se referă de trei ori la această primă întrevedere. Prima dată când o menționează, leagă această vizită de succesul tratamentului lui Philipp Bauer. În aceeași propoziție, el precizează că de data aceasta este vorba despre un tratament psihoterapeutic, că vindecarea tatălui joacă un rol fundamental în venirea Dorei la el și că o consideră pe aceasta, în acel moment, drept „evident nevrotică”.²

În a doua sa referință, Freud precizează că, din acel moment, el a oferit tratament psihic și că renunțarea a fost cauzată de dispariția spontană a simptomelor: „Prima dată am văzut-o atunci când avea 16 ani, la începutul verii; era afectată de tuse și răgușeală și am propus încă din acel moment un tratament psihic la care s-a renunțat, întrucât criza care dura de multă vreme a încetat spontan”.³

În cele din urmă, a treia oară când Freud menționează această consultație este întâmplător, când prezintă drama Dorei, subliniind fără alte comentarii că această primă consultație a avut loc cu puțin înainte de scena de lângă lac: „Când tatăl și fiica m-au vizitat cu doi ani înainte, în timpul verii, ei erau în drum

¹ *Ibidem*, p. 49.

² *Ibidem*, p. 64.

¹ *Ibidem*, p. 92.

² *Ibidem*, p. 49.

³ *Ibidem*, p. 53.

spre familia K. care poposise într-o localitate de vară lângă unul dintre lacurile noastre montane. Dora trebuia să rămână mai multe săptămâni la familia K., tatăl dorea să revină după câteva zile. Domnul K. era, de asemenea, prezent în aceste zile. Pe când tatăl se pregătea însă de plecare, fata a spus brusc și foarte ferm că va pleca împreună cu el și a impus această variantă. Câteva zile mai târziu, a dat pentru întâia dată o explicație a comportării ei șocante, povestindu-i mamei, pentru ca aceasta să-i se transmită apoi tatălui, că domnul K., în timpul unei plimbări după o excursie pe lac, îndrăznise să-i facă o propunere amoroasă¹.

Freud nu face niciun comentariu cu privire la coincidența celor două evenimente; nu menționează niciun indiciu în acest interviu cu Dora, care să explice renunțarea la proiectul tratamentului psihic și dispariția spontană a simptomelor. În cele din urmă, în analiza primului vis al Dorei – cel realizat după scena de lângă lac și repetat în timpul tratamentului său ulterior – Freud nu ia în considerare această primă vizită și nici proiectul de tratament psihologic². În relatarea lui Freud despre această vizită, este evidentă preeminența acordată tatălui Dorei („mi-a prezentat-o pe fiica sa“, „să mi-o încredințeze pentru tratament“, „un tratament psihic la care s-a renunțat“, „Când tatăl și fiica m-au vizitat“³ etc.).

În intervalul 1897–1905, Philipp Bauer s-a confruntat cu probleme serioase în afacerile sale ca urmare a crizei economice din 1897 și a tulburărilor politice din Boemia. În 1899, era într-o stare îndeajuns de bună încât să decidă să părăsească Tirolul și a petrecut aproape un an cu familia sa în Reichenberg, lângă una dintre fabricile sale, după care s-a întors definitiv în Viena.

În octombrie 1900 – după ce părinții au găsit o scrisoare în care Dora scria despre intenția sa de a se sinucide, și în urma leșinului fetei, după o discuție cu tatăl ei –, acesta din urmă „s-a hotărât, în pofida opoziției acesteia, să mi-o încredințeze pentru tratament“¹. Cura a durat unsprezece săptămâni. A fost întreruptă prematur, deoarece, în termenii asumați de Freud, „Nu am reușit să stăpânesc transferul la timp“². În relatarea cazului, Freud notează că Philipp Bauer a trimis-o la psiholog și pe sora sa, Malvine Friedmann, „care prezenta o formă gravă de psihonevroză fără simptome isterice caracteristice“³. Această soră, mătușa preferată a Dorei, modelul ei, prinsă într-o căsnicie nefericită, a murit în 1899, cu un an înainte de revenirea Dorei la Viena.⁴

În 1914, unii dintre prietenii săi afirmă că Otto Bauer, fratele Dorei, ar mers să-l consulte pe Freud înainte de căsătorie și că, într-o întâlnire ulterioară, Freud l-a sfătuit să renunțe la politică și să devină profesor universitar, carieră mai potrivită idealismului său decât cea politică. Freud ajunsese să dețină un loc special pentru Dora cu mult înainte de cele unsprezece săptămâni de cură. Apariția acestuia în viața Dorei, care are loc în 1894, când i se adresează Philipp Bauer, este contemporană (cum am afirmat deja) cu relația cu familia Zellenka, domnul și doamna K., personaje de care este legată complicitatea Dorei (în ceea ce ține de aventura tatălui ei și a doamnei K.). De la început, Freud a deținut un statut special în familia Bauer. În aceste circumstanțe, a avut loc stabilirea și dezvoltarea transferului Dorei față de Freud.

¹ *Ibidem*, p. 56.

² Patrick J. Mahony, *Freud's Dora. A Psychoanalytic, Historical, and Textual Study*, Yale University Press, 1996.

³ *Ibidem*, p. 56.

¹ *Ibidem*, p. 54.

² *Ibidem*, p. 161.

³ *Ibidem*, p. 49.

⁴ Vezi și Élisabeth Roudinesco, *op. cit.*, capitolul 3, «L'invention de la psychanalyse», p. 77.